

RAAP-RAPPORT 5228

Plangebied Kasteelstraat 20 te Philippine

Gemeente Terneuzen

Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Archeologie | Cultuurhistorie | Erfgoed

Colofon

Titel: Plangebied Kasteelstraat 20 te Philippine, gemeente Terneuzen; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Versie: 19-07-2021

Auteur: drs. R.A.C. Kroes

Projectcode: PHKA

Bestandsnaam: RAAPrap_5228_PHKA_20210719

Autorisatie: drs. J.H.F. Leuvering

ISSN: 0925-6229

RAAP

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

Telefoon: 0294-491 500

E-mail: raap@raap.nl

Website: www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2021

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van ABO-Milieuconsult B.V. heeft RAAP in juni 2021 een archeologisch vooronderzoek in de vorm van een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Kasteelstraat 20 te Philippine in de gemeente Terneuzen. Het onderzoek vond plaats in het kader van een nieuw bestemmingsplan.

Op grond van de onderzoeksresultaten en onder verwijzing naar de doelstellingen, kunnen de volgende uitspraken worden gedaan:

- Het noordelijke deel van het plangebied bevat resten van een geëgaliseerde aarden wal tot maximaal 50 cm diep die op zijn vroegst in 1505 is aangelegd.
- Hieronder bestaat een reële kans op de aanwezigheid van afgedekte resten van bewoning uit de laatmiddeleeuwse periode tot 1505.
- Ten zuiden hiervan ligt een dichtgeslibde en gedempte gracht waar een verwachting bestaat op het aantreffen van losse vondsten en afvaldumps uit de periode 1633 tot de jaren '50 van de 20^e eeuw.
- Ten zuiden van deze gracht ligt een smalle strook waarin eveneens nog resten van bewoning uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd tot 1633 aanwezig kunnen zijn.
- Nog aanwezige archeologische resten zijn verstoord ter plaatse van de twee panden en 2,0 tot 2,5 m diep ter plaatse van een sanering direct ten zuiden van het pand Kasteelstraat 22.

De verwachte archeologische resten bestaan uit muurresten, uitbraaksleuven met veel mortel- en baksteenpuin, een grachtvulling, mogelijk vol met puin en vondsten. Dergelijke fenomenen zijn in de boor slecht te onderscheiden van recente verstoringen. In een ontsluiting is het verschil beter te zien.

Om de gespecificeerde verwachting aan te vullen en te verfijnen wordt daarom een vervolgonderzoek geadviseerd in de vorm van een inventariserend veldonderzoek door middel van één of meer proefsleuven op de plek van de twee westelijke nieuw te bouwen huizen. Een dergelijk vervolgonderzoek heeft tot doel de opbouw van de ondergrond, de bodemopbouw en/of bodemverstoringen gedetailleerd in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan de in dit bureauonderzoek opgestelde archeologische verwachting worden getoetst en kunnen concrete gegevens worden verzameld over gaafheid en diepteligging van de verwachte archeologische resten.

Het is mogelijk de proefputten direct de omvang van de bouwput te geven. In een dergelijk geval start het onderzoek als proefput en wordt tijdens het onderzoek besloten om een doorstart te maken naar een opgraving wanneer tijdens de eerste fase (het proefputonderzoek) blijkt dat er sprake is van de aanwezigheid van behoudenswaardige archeologie. Dit vergt wel goede afspraken met de uitvoerder van het onderzoek en vooral de overheid over hoe, door wie en op basis waarvan een dergelijk besluit tot doorstart wordt genomen.

In het deel van het plangebied waar geen ingrepen zijn gepland, wordt in het kader van de voorgenomen bodemingrepen geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen. Dit geldt ook voor de locatie van de te slopen huidige bebouwing, waar ervan uit wordt gegaan dat de archeologische resten al (deels) verstoord zijn. De onderzoeksinspanning kan beter worden ingezet in het deel van het plangebied dat naar verwachting nog het meest intact is. Ten slotte is archeologisch onderzoek ter

plaats van de ontgraving ten behoeve van de uitgevoerde sanering direct ten zuiden van het pand Kasteelstraat 22 niet meer zinnig.

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Dit rapport geeft (selectie)adviezen. Het is aan de bevoegde overheid, de gemeente Terneuzen, deze al dan niet over te nemen in de vorm van een (selectie)besluit.

Inhoud

Samenvatting	3
Inhoud	5
1 Inleiding	6
1.1 Kader	6
1.2 Administratieve gegevens	8
1.3 Doel- en vraagstelling	8
2 Bureauonderzoek	9
2.1 Methode	9
2.2 Aardkundige situatie	9
2.3 Archeologische gegevens	14
2.4 Historische situatie	17
2.5 Huidige situatie	22
2.6 Toekomstige situatie	26
3 Gespecificeerde archeologische verwachting	28
4 Conclusies en advies	32
4.1 Conclusie	32
4.2 Advies	32
4.3 Tot slot	33
Literatuur	34
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	35

1 Inleiding

1.1 Kader

Aanleiding

In opdracht van ABO-Milieuconsult B.V. heeft RAAP in juni 2021 een archeologisch vooronderzoek in de vorm van een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Kasteelstraat 20 te Philippine in de gemeente Terneuzen (figuur 1). Het onderzoek vond plaats in het kader van een nieuw bestemmingsplan.

Figuur 1. Aanduiding plangebied. Inzet: ligging in Nederland (ster).

Juridisch en beleidskader

Het uitgangspunt voor dit onderzoek wordt gevormd door het wettelijk en beleidsmatig kader voor de ruimtelijke ordening en monumentenzorg. De gemeente is de bevoegde overheid die een besluit zal nemen over hoe om te gaan met de eventueel aanwezige archeologische waarden.

Op de archeologische vrijstellingenkaart van de gemeente Terneuzen ligt het plangebied in een zone waarbinnen elke ingreep dieper dan 0,5 m onderzoeksplichtig is. Volgens het gemeentelijk beleid geldt een onderzoeksplicht omdat het plangebied in een bekend archeologisch terrein ligt (een 'AMK'-terrein).

Deze voorschriften zijn verankerd in het bestemmingsplan *Kom Philippine*. Enig verschil is dat het bestemmingsplan een vrijstellingsdiepte van maximaal 30 cm hanteert.¹

De omvang van de bodemingrepen bedraagt 1400 m² en de diepte van de ingrepen is nog niet in detail bekend. De ingrepen zijn daarmee groter dan de vrijstellingsgrens. Een archeologische onderbouwing met betrekking tot de eventuele aanwezigheid van archeologische waarden is daarom verplicht conform het vigerend beleid.

Kwaliteitsborging

De werkzaamheden zijn uitgevoerd onder certificaat BRL4000, conform artikel 5.4 van de Erfgoedwet. Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep. De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.1), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), is door de minister aangewezen als norm.

RAAP is gecertificeerd voor de protocollen 4001 Programma van Eisen, 4002 Bureauonderzoek, 4003 Inventariserend veldonderzoek (landbodems), onderdelen proefsleuven en overig, alsmede 4004 Opgraven (landbodems).

Zie bijlage 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden.

¹ https://www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.07150000BPPHP-0001/v_NL.IMRO.07150000BPPHP-0001_art18.html

1.2 Administratieve gegevens

Type onderzoek	Bureauonderzoek
Opdrachtgever	ABO-Milieuconsult B.V.
Bevoegde overheid	Gemeente Terneuzen
Plaats	Philippine
Gemeente	Terneuzen
Provincie	Zeeland
Centrumcoördinaten (X/Y)	41.239,8 / 367.071,8
Kadastrale gegevens	PLP00 C 1405, 3021, 3022 & 3023
Oppervlakte plangebied	2489 m ²
Afbakening onderzoeksgebied	Tijdens onderhavig onderzoek is het plangebied inclusief een zone van 100 m rondom het plangebied onderzocht.
Onderzoeksperiode	Juni 2021
Uitvoerder	RAAP West
Projectleider	drs. R.A.C. Kroes
Projectmedewerkers	-
RAAP-projectcode	PHKA
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer	5081862100
Beheer en plaats documentatie	RAAP regio West te Leiden en op termijn het provinciaal Depot, ARCHIS en E-Depot.

Tabel 1. Administratieve gegevens.

1.3 Doel- en vraagstelling

De doelstelling van het archeologisch vooronderzoek is het vaststellen van de archeologische waarde van het terrein, dan wel de archeologische vindplaats. Daartoe wordt informatie verzameld over bekende en verwachte archeologische resten teneinde een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Hiertoe is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd:

- Hoe ziet de geo(morfo)logische en/of bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?
- Welke gegevens met betrekking tot archeologische complexen in en rond plangebied zijn reeds bekend?
- Wat was het historisch landgebruik van het plangebied en wat is het landgebruik nu en wat is de invloed daarvan op de (verwachte) archeologie en (bodem)gaafheid?
- Wat is de gespecificeerde verwachting ten aanzien van nog onbekende archeologische waarden in het gebied? En wat zijn hiervan de prospectiekenmerken?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventuele archeologische resten?
- Op welke wijze kan bij de planvorming met archeologische resten worden omgegaan?
- Met de inzet van welke zoekmethoden kunnen verwachte resten systematisch opgespoord worden (zoeksleuven, booronderzoek, veldkartering, geofysisch etc.)?

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek dient ervoor om – op basis van verschillende bronnen – inzicht te krijgen in de genese van het landschap, de bodemopbouw en de sporen die het menselijk gebruik in de loop van de tijd heeft achtergelaten. Met behulp van deze gegevens wordt een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld.

Naast de conform de KNA verplichte bronnen is door de gebiedsexperts van RAAP een beredeneerde keuze gemaakt uit betrouwbare bronnen die voor de archeologische verwachting relevante informatie bevatten (zie bijlage 2 voor de motivering). Daarvoor is gebruik gemaakt van de landelijk en voor RAAP digitaal beschikbare archieven. Voor de beschrijving van de historische situatie is gebruik gemaakt van hiervoor relevante informatiedragers. Voor de actuele metadata van de verzamelde gegevens (gemeente, plaats, etc.) wordt verwezen naar het van toepassing zijnde data-archief.

2.2 Aardkundige situatie

Aan het einde van de laatste ijstijd, zo'n 11.000 jaar geleden, lag het plangebied in een glooiende dekzandvlakte. Deze zal met bos begroeid zijn geraakt met het warmer worden van het klimaat. Vanaf het midden van het tweede millennium voor Chr. – de midden bronstijd – begon onder invloed van de stijgende grondwaterspiegel veen te groeien in het plangebied. Rond 500 v.Chr. – de midden ijzertijd – was het gehele plangebied overgroeid met veen. In de vroege middeleeuwen nam de invloed vanuit zee toe en raakte het veen geërodeerd en vervangen door kwelder-afzettingen. Deze invloed vanuit zee nam verder toe en vanuit een ten noorden van het plangebied gelegen getijdegeul werden in de loop der eeuwen ook wadafzettingen en geulafzettingen in en direct ten noorden van het plangebied afgezet. Oudere kwelderafzettingen zijn behouden gebleven achter dijken die in de late middeleeuwen zijn aangelegd. Begin 20^e eeuw is deze getijdegeul ingepolderd (figuur 2).

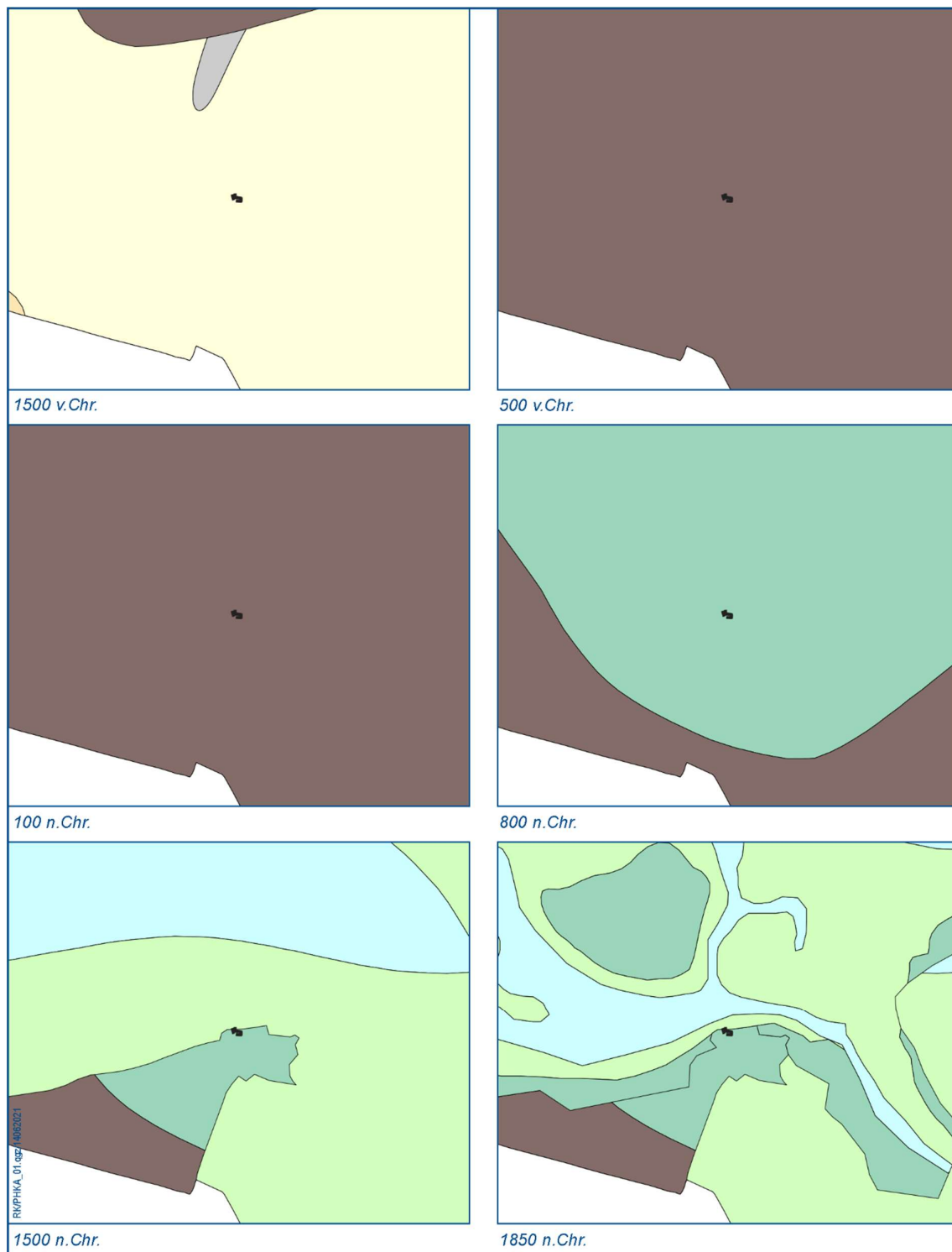
Geologische situatie ²	Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren (figuur 3)
DINO	Diverse boringen in de wijde omgeving van het plangebied laten een ongeveer 3 m dik pakket zand en klei van het Laagpakket van Walcheren zien direct op dekzand. ³ Dit komt overeen met de ligging op afzettingen van het Laagpakket van Walcheren uit de geologische kaart (figuur 3).
Geomorfologische situatie ⁴	Niet gekarteerd, maar afgaande op de omgeving zeer waarschijnlijk vlakte van getij-afzettingen (figuur 4)
Ouderdom geomorfologische structuur	Holoceen
Bodemkundige situatie	Niet gekarteerd, maar afgaande op de omgeving zeer waarschijnlijk kalrijke poldervaaggronden (figuur 5)
Verwachte diepteligging van archeologisch relevante lagen	Aan maaiveld dan wel direct onder de bouwvoor.

Tabel 2. Overzicht van geraadpleegde geologische, geomorfologische en bodemkundige kenmerken van het plangebied en de directe omgeving.

² Weerts e.a., 2006

³ Dinoloket.nl

⁴ Koomen & Maas, 2004

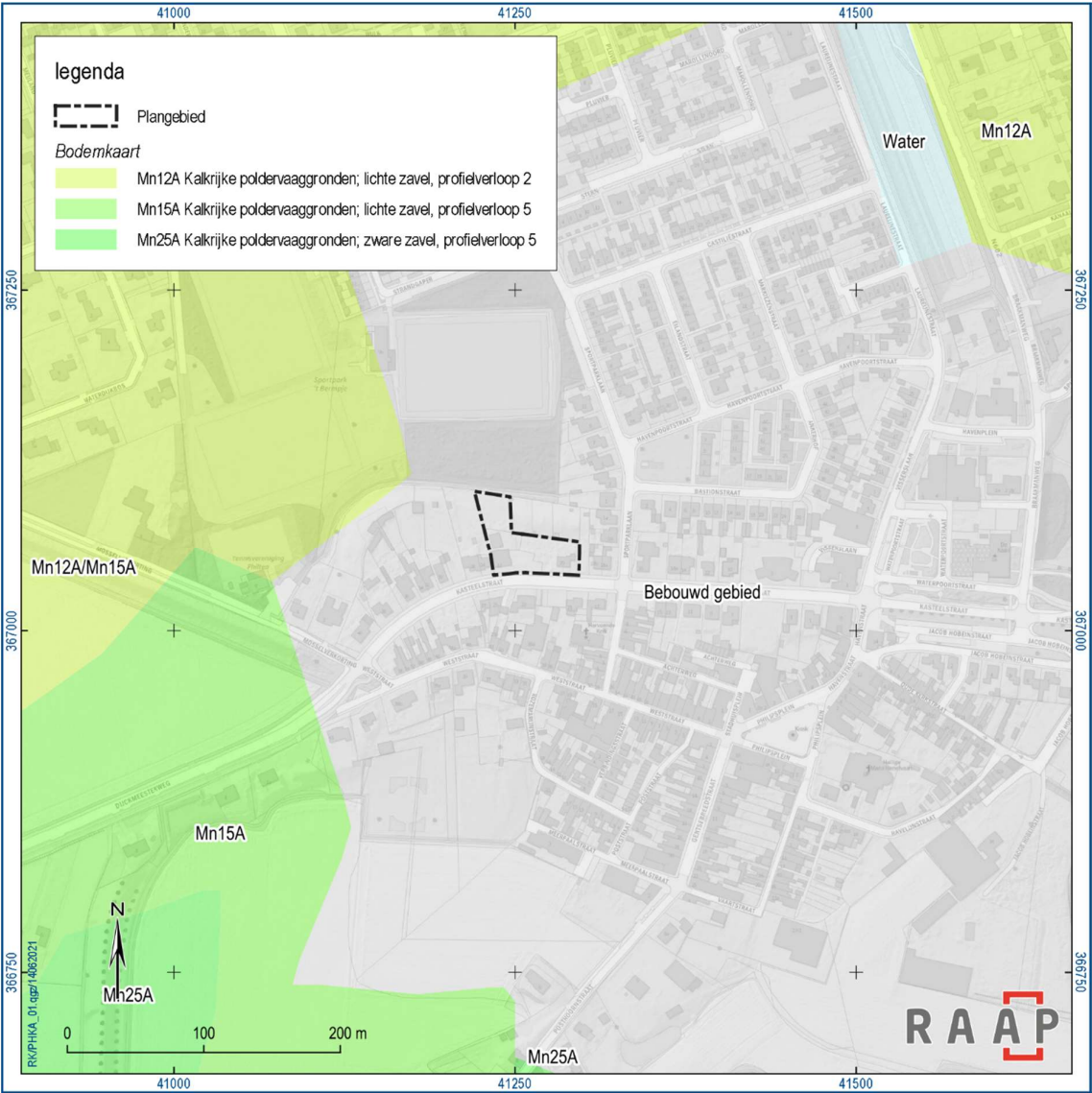
Figuur 2. Ontwikkeling van het landschap.

Figuur 3. Geologische kaart.

Figuur 4. Geomorfologische kaart.

Figuur 5. Bodemkaart.

2.3 Archeologische gegevens

Gemeentelijk archeologiebeleid

Bestemmingsplan	Zie § 1.1 'kader'
Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart	Zie § 1.1 'kader'
Gemeentelijke archeologische beleidskaart	Zie § 1.1 'kader'

Tabel 3. Overzicht van het geldende archeologiebeleid en achterliggende verwachtingskaart.

Monument	Complex	Datering	Waarde
13501	Stad	Nieuwe tijd	Hoge waarde

Zaakidentificatienr.	Complex	Datering	Materiaal	Verzamelwijze
2429039100				Onderzoeksmelding
2228572100				Onderzoeksmelding
2044694100				Onderzoeksmelding
4864961100				Onderzoeksmelding
2394866100				Onderzoeksmelding

Tabel 4. Overzicht van de bekende archeologische monumenten en archeologische vondstlocaties in en rond het plangebied.

Het plangebied ligt in de historische kern van Philippine. Alle vondstmeldingen blijken onderzoeksmeldingen. Deze worden hieronder in tabel 5 behandeld.

Figuur 6. Archeologische gegevens.

Eerder in de omgeving uitgevoerd veldonderzoek volgens ARCHIS3

Zaakidentificatienr	Resultaat/advies	Opmerking
2429039100	Resten van vestingwal in noordelijk deel van het plangebied tot maximaal 50 cm diep, hoge verwachting voor nieuwe tijd, bij ingrepen onder maaiveld proefsleuven of begeleiding geadviseerd.	Veldinspectie Artefact 2014. ⁵
2228572100	Geulafzettingen van het Laagpakket van Walcheren met ophoogpakketten. Vondsten in de top van de natuurlijke ondergrond en in de ophoging. Resten van wallen, gracht en mogelijk beschoeiing. Geen resten van bebouwing uit 17 ^e en 18 ^e eeuw (mogelijk verstoord of elders nog aanwezig). Wallen zijn afgegraven, binnenterrein mogelijk ook. Vondstmateriaal voornamelijk uit 18 ^e eeuw, incidenteel mogelijk tweede helft 17 ^e eeuw, vooral aangetroffen op binnenterrein. Gracht is in fasen gedempt, laatste fase in jaren '50. Niet behoudens waardig, geen vervolgonderzoek.	Begeleiding SOB 2009. ⁶
2044694100	Onbekend.	Booronderzoek Archeomedia 2003. ⁷
4864961100	Plangebied gesitueerd op een oude geul. Geen verwachting voor periodes tot en met de Romeinse tijd, lage verwachting voor middeleeuwen, hoge voor nieuwe tijd. Bodem deels verstoord door kabels en leidingen. Begeleiding geadviseerd bij ingrepen dieper dan 1 m.	Booronderzoek Artefact 2020. ⁸
2394866100	Recent ophoogpakket op ouder ophoogpakket op Laagpakket van Walcheren op dekzand. Enkele boringen zijn in havengeul gezet. Onder het ophoogpakket blijkt deze geul geleidelijk te zijn verzand. Concentratie aardewerk uit 17 ^e en 18 ^e eeuw maar niet jonger. Dat is vlak voor de demping van de haven en de inrichting als vestingsterrein. Advies tot verder onderzoek bij ingrepen in omgeving.	Begeleiding SOB 2013. ⁹

Tabel 5. Overzicht van eerder archeologisch veldonderzoek in en rond het plangebied.

Bekende archeologische gegevens uit andere bronnen

In het plangebied zijn geen bestaande of verdwenen molens geregistreerd.¹⁰

Volgens de Indicatieve Kaart van het Militair Erfgoed lag Philippine in het operatieterrein Breskens, waar gevochten is als voorbereiding op de slag om de Schelde.¹¹ Geallieerde kaarten laten echter geen inrichting van het militaire terrein zien in het plangebied en zijn omgeving.¹²

Bij Erfgoed Zeeland is navraag gedaan naar archeologische informatie die nog niet in andere bronnen is geregistreerd. Daar zijn geen verdere locaties of terreinen uit voortgekomen.¹³

2.4 Historische situatie

Op basis van historische kaarten kan inzicht worden verkregen in het historisch gebruik van een gebied van na de late middeleeuwen tot begin 20e eeuw. In die periode was men veel minder dan daarvoor gebonden aan de (on)mogelijkheden die het natuurlijke landschap bood voor bewoning en andere vormen van landgebruik. Het historisch gebruik zegt daarmee iets over de archeologische potentie van

⁵ Diependaele, 2014.

⁶ Benerink, 2009.

⁷ Eimermann & Kaptijn, 2004 (niet aanwezig in Archis en Dans-Easy).

⁸ Coppens, 2020.

⁹ Uleners, 2013.

¹⁰ Allemolenskaart.nl

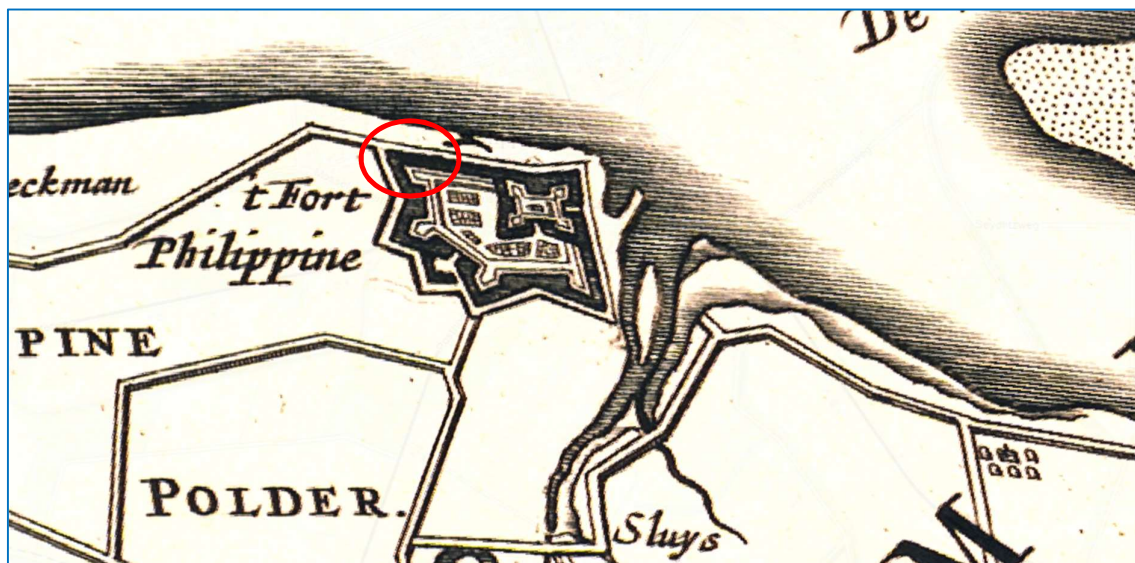
¹¹ www.ikme.nl

¹² <https://www.bac-lac.gc.ca/eng/Pages/home.aspx>

¹³ Email d.d. 17-6-'21 drs. H. Jongepier.

het gebied. Daarnaast kan het informatie leveren over eventuele bodemverstoringen die in het verleden hebben plaats gevonden.

Philippine werd in 1505 gesticht en van wallen voorzien. De noordelijke wal die door het noorden van het plangebied loopt, stamt nog uit die tijd. In 1600 werd het door de opstandelingen veroverd op de Spanjaarden en in 1633 veranderd in een vestingstad. De polder ten zuiden van Philippine – waar nog oudere getij-afzettingen behouden zijn gebleven – is ingepolderd tussen 1649 en 1808. De polder ten noorden van Philippine tussen 1809 en 1953.¹⁴ Afgaande op historische topografische kaarten kan het jaartal 1808 vervroegd worden naar 1650 (figuur 8) en 1953 naar 1925 (figuur 10).

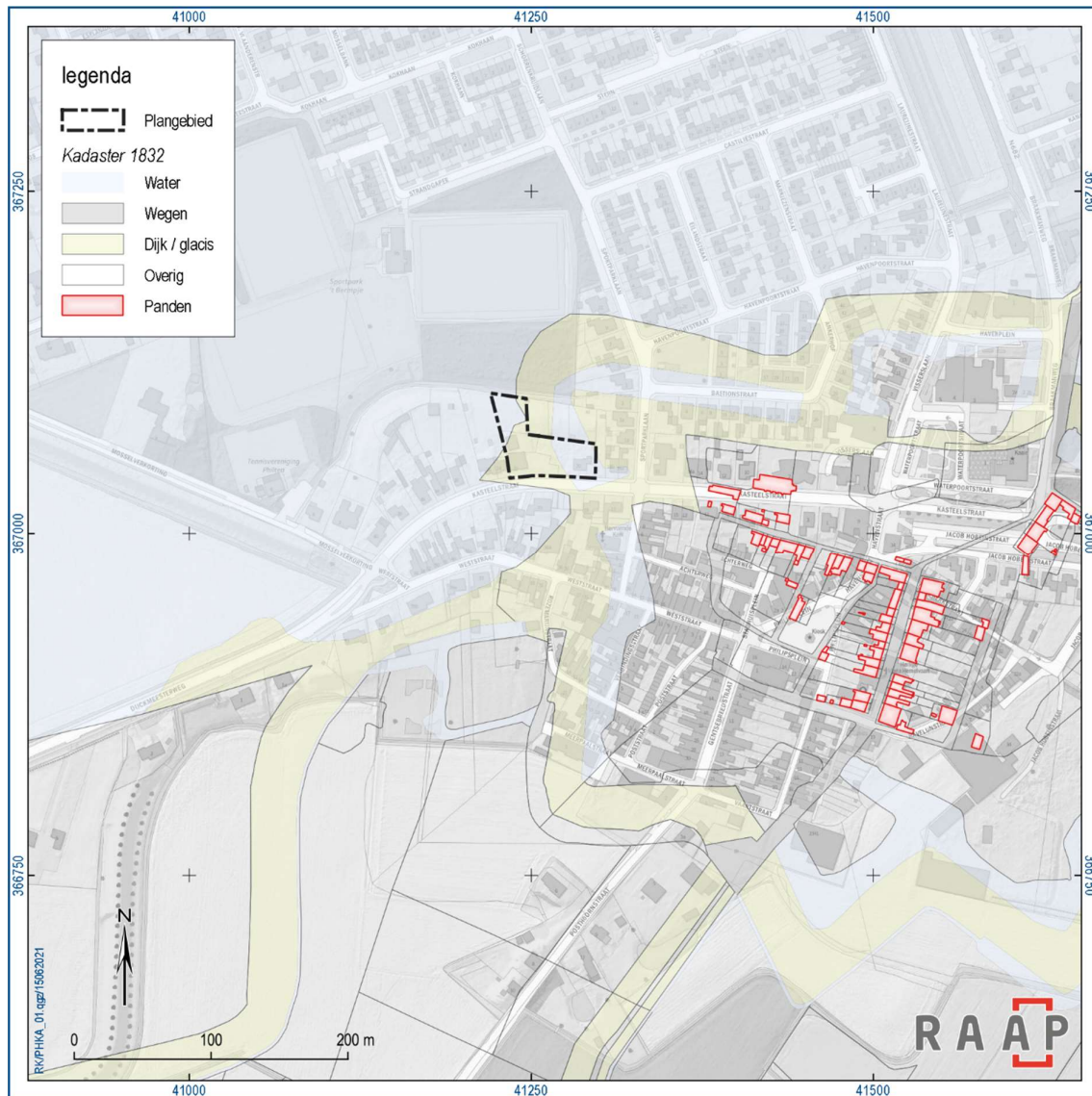
Figuur 7. De oudste kaart van Philippine uit 1650 van Visscher Roman met globale aanduiding van het plangebied (bron: CHS Provincie Zeeland).

¹⁴ CHS Provincie Zeeland; <https://intgwbp.zeeland.nl/geoloket/?Viewer=Cultuurhistorie>

Figuur 8. Projectie van de kaart van Hattinga uit 1750 op de topografie van Philippine met globale aanduiding van het plangebied (bron: Zeeuws Archief).

Kaarten uit de 19^e eeuw laten duidelijk zien dat het plangebied valt in de zone van de vestingwallen en -grachten van Philippine.

Figuur 9. Het plangebied op de kadastrale minuutplan van 1832 (de georeferentie van de minuutplan is niet helemaal correct).

De vestinggracht vormt tot in de 20^e eeuw het zuidelijk deel van het plangebied, de wal vormt nu nog steeds de noordrand. De gracht is in de tweede helft van de 20^e eeuw gedempt en bebouwd.

Figuur 10. Het plangebied op diverse historische topografische kaarten (met kleine variaties in de georeferentie tot 1950).

In het plangebied bevinden zich geen bouwkundige waarden zoals gebouwde rijksmonumenten, MIP-objecten of gemeentelijke gebouwde monumenten.¹⁵

2.5 Huidige situatie

Aan de hand van actuele gegevens van recente luchtfoto's, Google Street View en navraag bij de opdrachtgever zijn de onderstaande zaken over de huidige situatie te melden.

Huidig grondgebruik	Bebouwd, verhard, openbaar groen
Hoogteligging maaiveld	Lage delen (noorden en openbaar groen in oosten) 1,9 tot 2,0 m +NAP, hogere delen zijn zeer vlak geëgaliseerd en 2,3-2,5 m +NAP hoog. Opvallend is het lage maaiveld in het noorden, waar de vestingwal duidelijk is geëgaliseerd. Ten oosten hiervan is de wal nog tot 3,1 m +NAP hoog. Tussen de bebouwing van nr. 22 en de geslechte wal, waar de vestinggracht liep, is het terrein echter juist vrij hoog, waar de gracht ten oosten en westen hiervan juist goed zichtbaar is als verlaging in het maaiveld. Hier is volgens onbevestigde bronnen een sanering uitgevoerd door afdekking. ¹⁶ (figuur 11).
Grondwatertrap of -stand	Niet gekarteerd, hoogstwaarschijnlijk VI als omgeving Philippine.
Milieutechnische condities	Het gehele plangebied is in Bodemloket op enigerlei wijze geregistreerd. ¹⁷ Het noordelijke deel van het gebied moet nader worden onderzocht, het zuidelijk deel is grotendeels voldoende gesaneerd. Uit documentatie van de opdrachtgever blijkt dat hier is gesaneerd door afdekking met een leeflaag van 0,5 m dik. ¹⁸ Ten slotte is het gebied rond huisnummer 22 geregistreerd als voldoende onderzocht (met een niet geregistreerde ernst van de verontreiniging), maar uit documentatie van de uitgevoerde onderzoeken blijkt dat ten zuiden van het huis een 2,0 tot 2,5 m diepe ontgraving heeft plaatsgevonden ten behoeve van het verwijderen van vier ondergrondse brandstoftanks (zie figuur 12 & figuur 13). ¹⁹ Eerder bureauonderzoek voor het westelijk deel van het plangebied vermeldt een sanering door afdekking direct ten noorden van de bestaande bebouwing van nr. 22, zonder bron of literatuurverwijzing. Dit komt overeen met de gegevens uit Bodemloket en de door de opdrachtgever verstrekte informatie. ²⁰
Aanwezige constructies (funderingen, kelders e.d.)	Funderingen van bestaande bebouwing nrs. 20 en 22
Locatie en diepte van kabels/leidingen	Zie figuur 14

Tabel 6. Overzicht van de huidige situatie van het plangebied.

¹⁵ www.terneuzen.nl

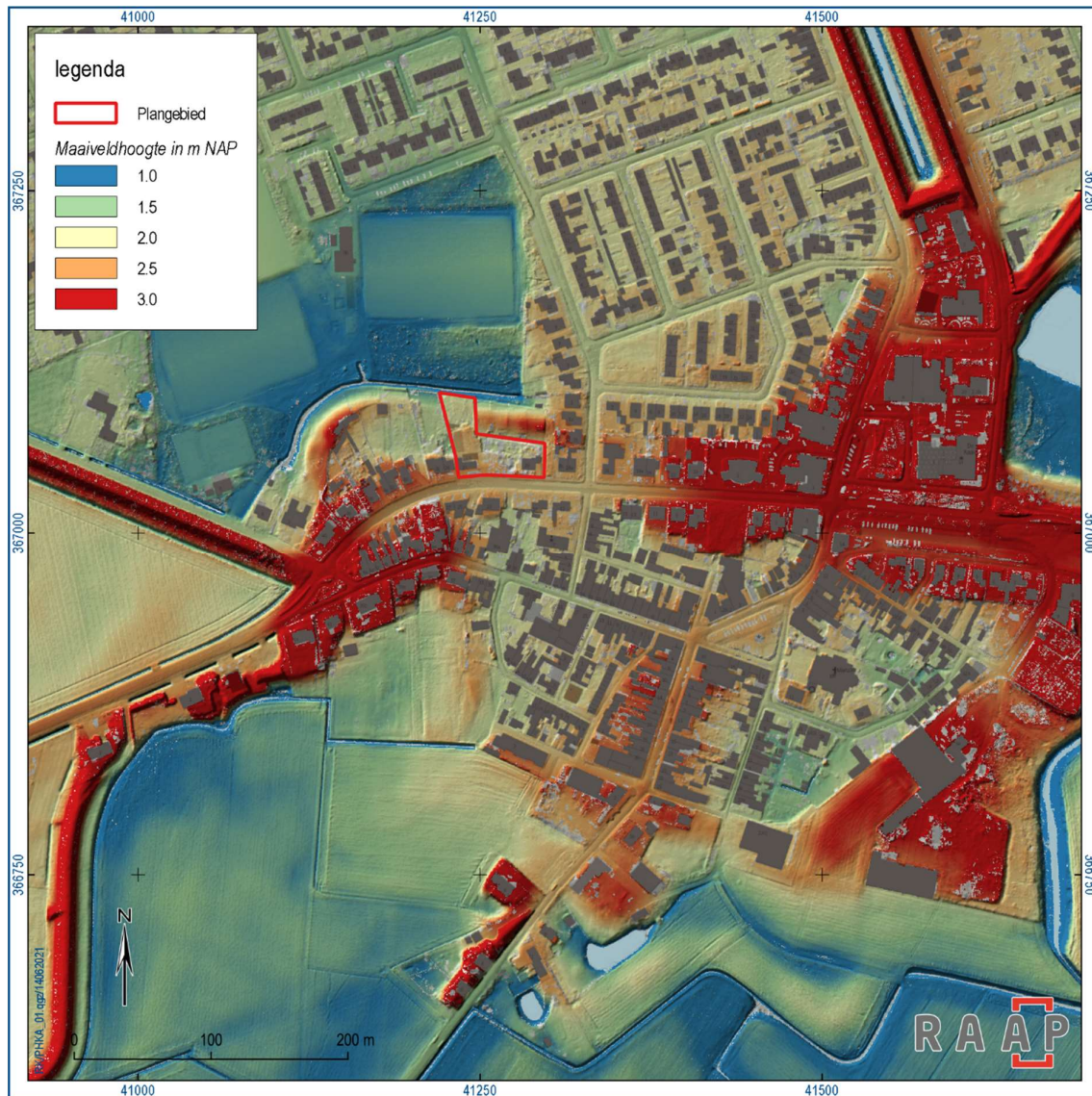
¹⁶ Diependaele, 2014.

¹⁷ Bodemloket.nl

¹⁸ Gedeputeerde Staten van Zeeland, 2018; BUS melding Kasteelstraat 22, Philippine, d.d. 23-08-2013.

¹⁹ Oranjewoud, 1999.

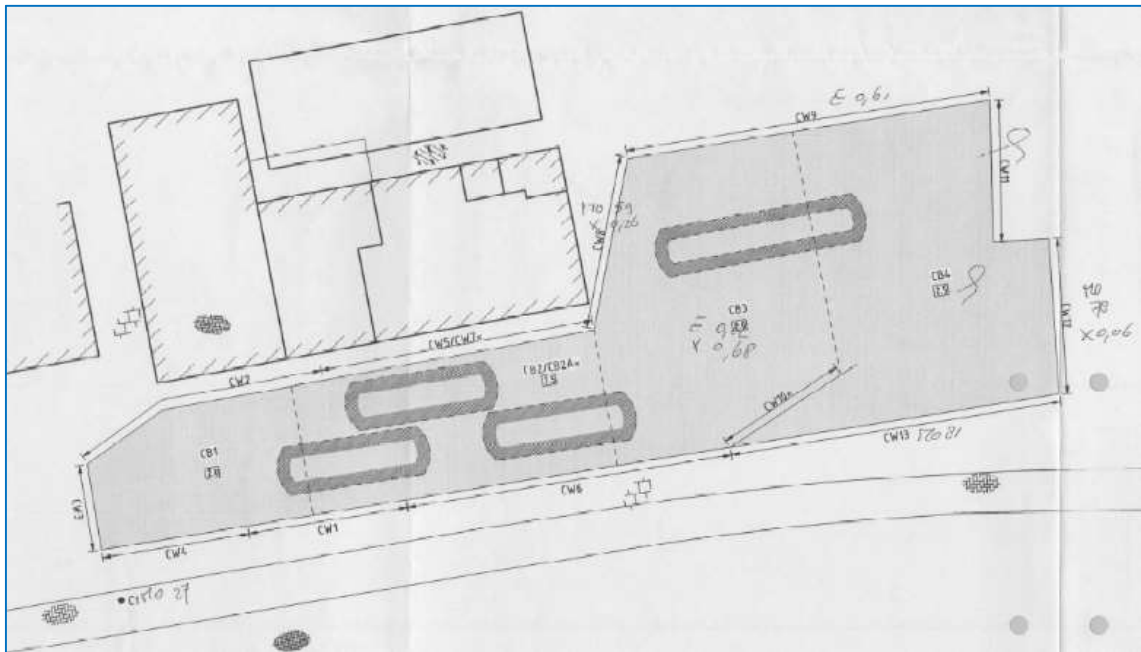
²⁰ Diependaele, 2014.

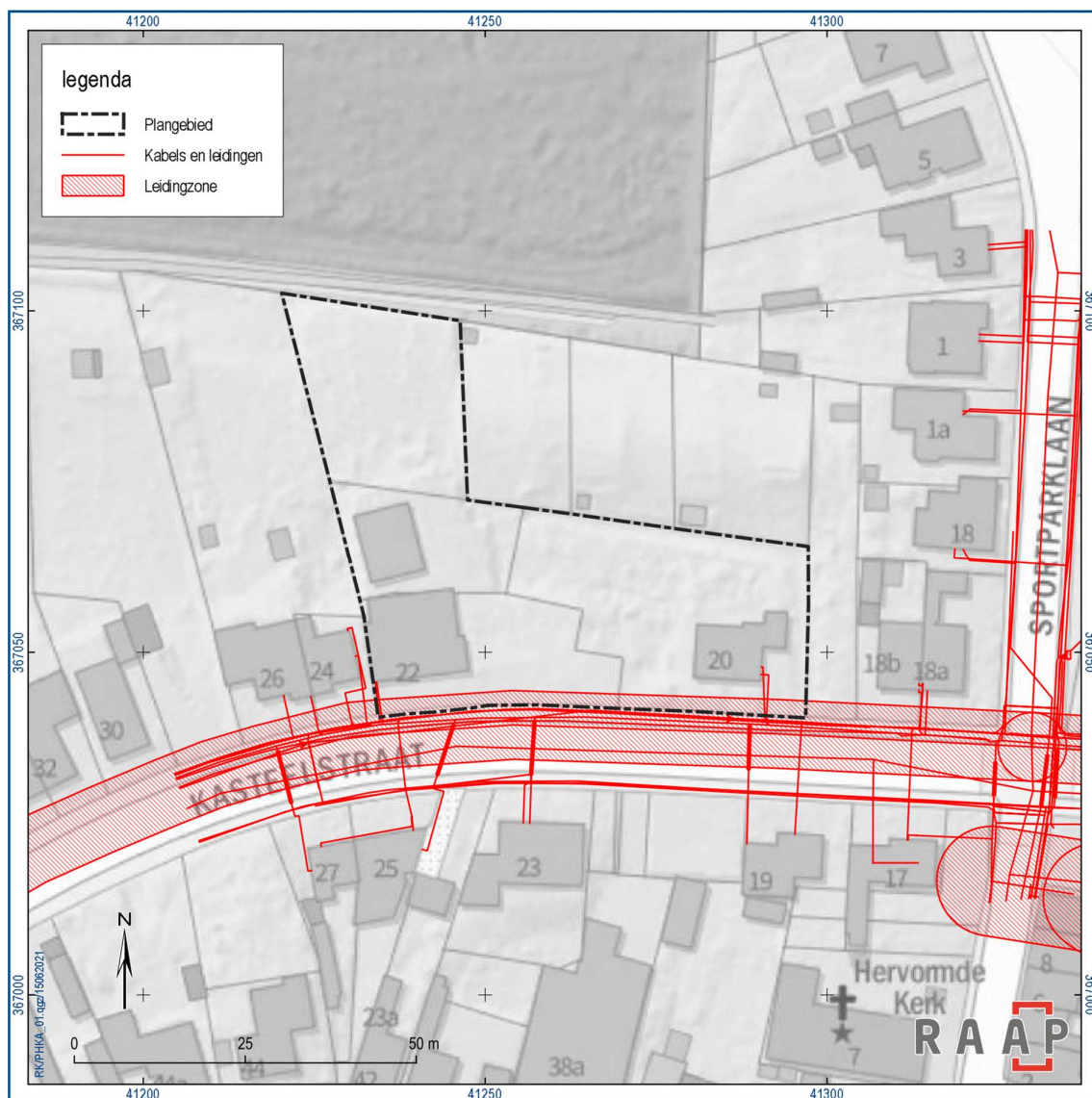
Figuur 11. Het plangebied op een weergave van het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN3).

Figuur 12. Bodemsaneringsinformatie met globale ligging van de ontgraving van 2,0 tot 2,5 m diep.

Figuur 13. Kopie van de originele tekening van de ontgraving (lichtgrijs) met de vier ondergrondse tanks (donkergrijs omrand; Oranjewoud, 1999).

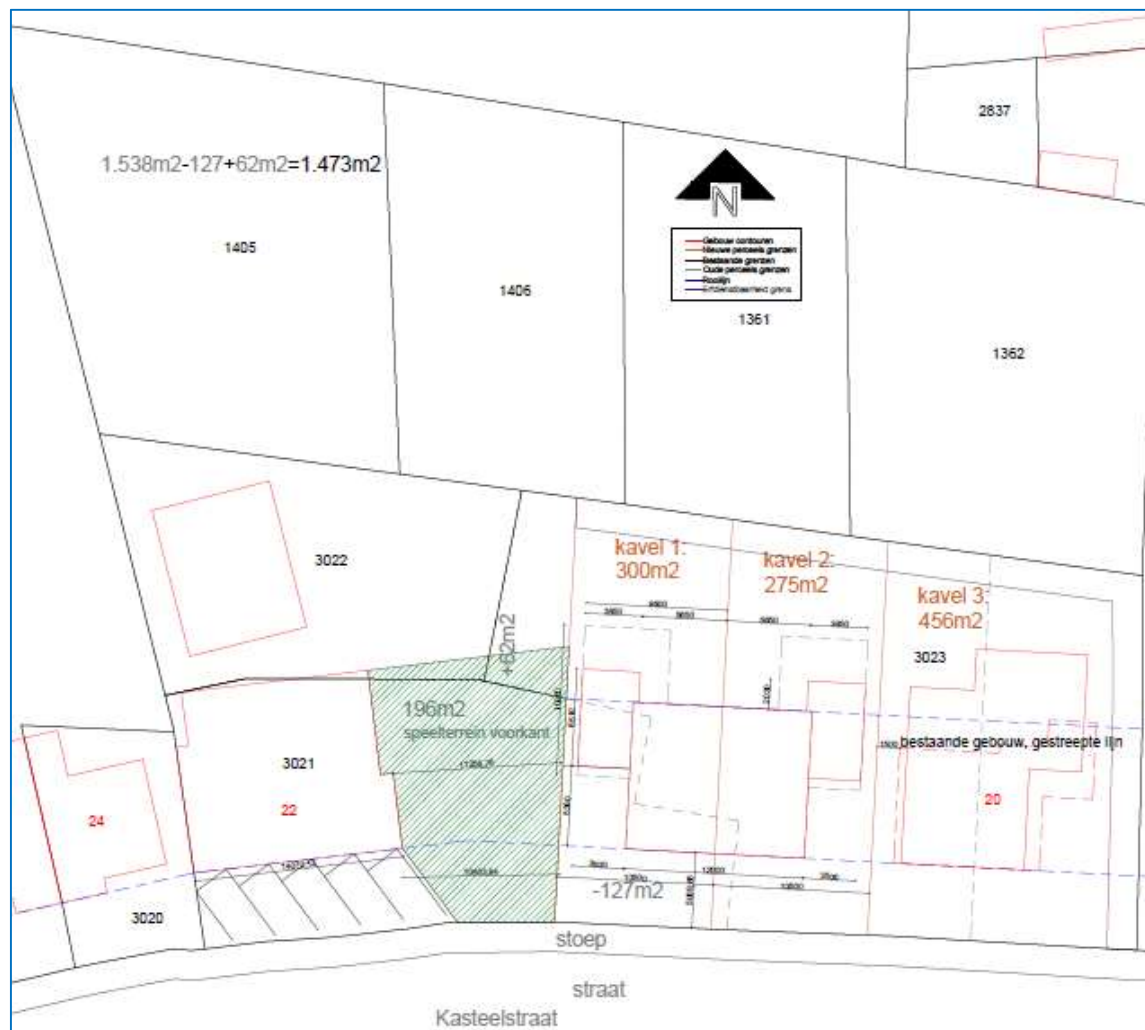
Figuur 14. Kabels en leidingen (bron: KLIC).

2.6 Toekomstige situatie

Uit navraag bij de opdrachtgever is het volgende gebleken over de toekomstige situatie:

Aard	Sloop van het bestaande woonhuis en nieuwbouw drie woningen met speelterrein
Omvang en diepte	Zie figuur 15
Invloed op maaiveld en grondwater	Geen
Toekomstig gebruik	Ongewijzigd
Toekomstige gebruiker	Ongewijzigd

Tabel 7. De toekomstige situatie.

Figuur 15. Inrichtingsplan.

3 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de tijdens het bureauonderzoek verzamelde gegevens is een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. Deze geeft inzicht in de aard en de ouderdom (inclusief omvang en uiterlijke kenmerken), (diepte)ligging, en gaafheid van eventueel aanwezige archeologische resten.

Aard en ouderdom

Het verspreidingspatroon van archeologische vindplaatsen is voor een groot deel gerelateerd aan de fysieke eisen die de mens stelde aan de leef- en woonomgeving. Het meest markant zijn de verschillen tussen jager-verzamelaars enerzijds en landbouwers anderzijds.

Jager-verzamelaars

In de steentijd (paleolithicum t/m neolithicum) leefden de mensen voornamelijk van de jacht, visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Deze zogenaamde jager-verzamelaars trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk op een plek. Uit een ruimtelijke analyse blijkt dat hun kampementen in vrijwel alle gevallen waren gesitueerd op de overgang van nat naar droog. Nabij dergelijke gradiëntzones waren namelijk de meeste voedselbronnen voorhanden en was (drink)water bereikbaar.

Het plangebied kenmerkt zich door geulafzettingen van het Laagpakket van Walcheren in de ondergrond. DINO-boringen in de wijde omgeving en archeologische onderzoeksresultaten in de directe omgeving bevestigen de aanwezigheid van deze geulafzettingen, die direct op het dekzand liggen, wat wijst op een erosieve afzetting waarbij het basisveen verdwenen is.

Het oppervlak uit de steentijd is dus in latere perioden geërodeerd. Derhalve worden er geen archeologische resten uit de steentijd verwacht in het plangebied.

Landbouwers

Met de introductie van de landbouw (vanaf het neolithicum) werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mensen. De eerste akkergronden werden aangelegd op de van nature vruchtbaarste gronden. Bovendien moesten de gronden goed ontwaterd zijn.

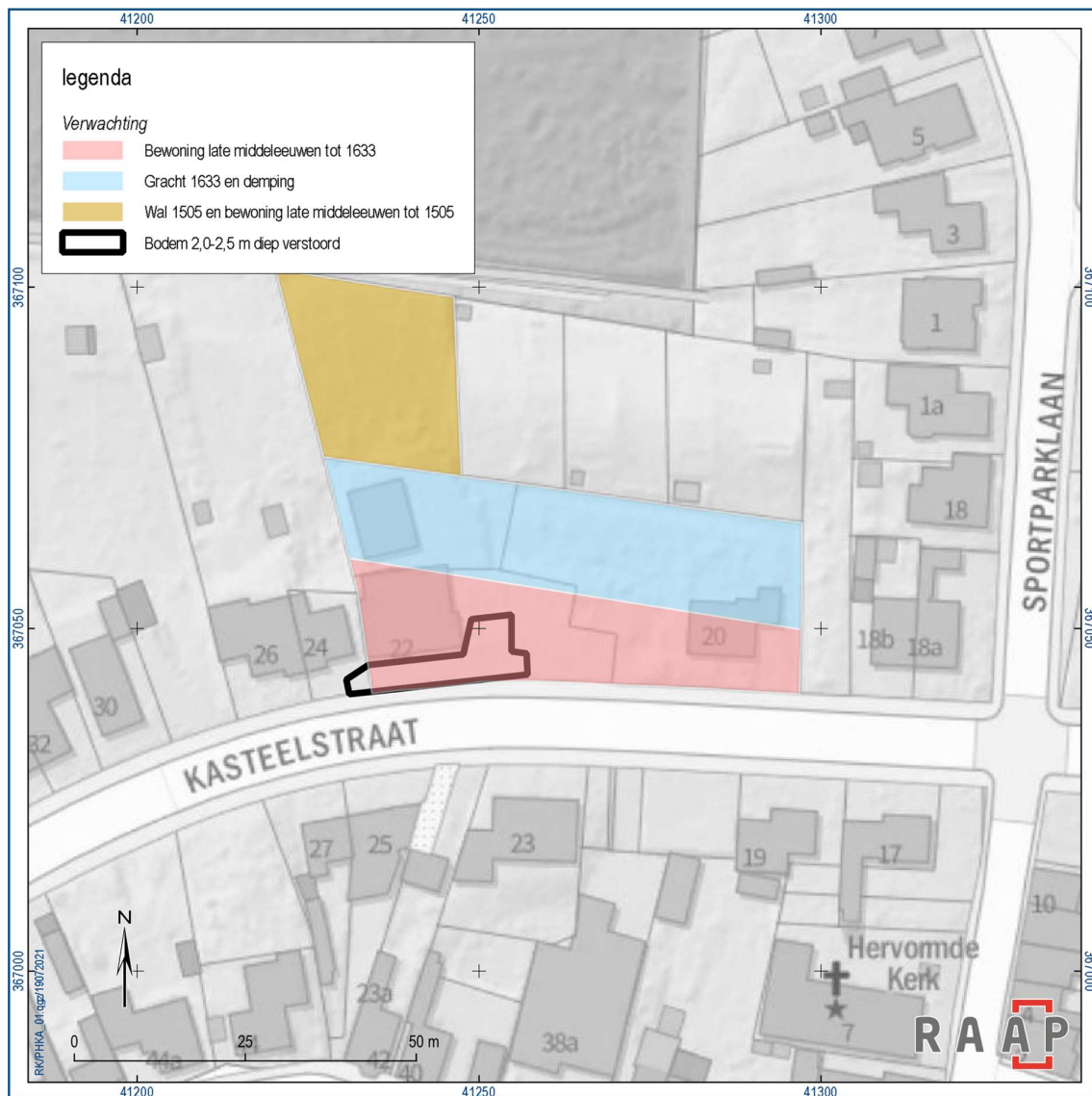
Het getijde-landschap waarvan de geul onder het plangebied deel uitmaakte is actief geworden in de vroege middeleeuwen. Oudere resten dan uit de vroege middeleeuwen zullen ter plaatse van het plangebied dus verdwenen zijn. Gedurende de hele middeleeuwen is de geul waarschijnlijk actief geweest, dus de kans op resten van bewoning uit deze periode is laag. Als Philippine gesticht wordt in 1505 en er een aarden wal wordt opgeworpen, moet de omgeving droog genoeg geweest zijn voor bebouwing.

Hierdoor kunnen archeologische resten vanaf de late middeleeuwen verwacht worden, onder de resten van de aarden wal uit 1505, uit de periode kort voor dat jaar waarin de omgeving droog genoeg was voor bewoning.

Op basis van het historisch kaartmateriaal blijkt dat er in de nieuwe tijd geen bewoning in het plangebied heeft plaatsgevonden. Het plangebied lag in de zone van de vestingwerken die vanaf 1633 zijn aangelegd, waaronder een gracht die ten zuiden van de wal liep. Het graven van deze gracht in 1633 – die ten zuiden van de wal liep – zal oudere archeologische resten hebben verstoord. De gracht zelf is in later tijd langzaam dichtgeslibd, wat de mogelijkheid in zich bergt dat zich in de loop der tijd (tot de jaren '50) vondstmateriaal in de vorm van losse vondsten en afvaldumps in de gracht hebben verzameld.

De meest zuidelijke strook van het plangebied, ten zuiden van de gracht, is mogelijk niet vergraven door de gracht en kan nog resten van bewoning uit de late middeleeuwen bevatten, zij het niet afgedekt door de wal van 1505 en dus mogelijk iets langer bewoond, tot 1633 als de vestingwerken worden aangelegd.

Resten van de aarden wal en de vestingwal beslaan de noordelijke helft van het plangebied en kenmerken zich door ophoogpakketten. Resten van de gracht liggen ten zuiden daarvan en bestaan uit sliblaagjes en dempingpakketten met mogelijk losse vondsten erin, mogelijk puin en afvaldumps. Resten van laatmiddeleeuwse bewoning onder de wal en in de meest zuidelijke strook van het plangebied zullen het gehele areaal van die wal beslaan en kenmerken zich door de aanwezigheid van een archeologische laag met fragmenten houtskool, verbrande leem, aardewerk, al dan niet verbrand bot en mortel- en baksteenpuin (figuur 16).

Figuur 16. Verwachtingskaart.

(Diepte)ligging

Resten van de gedempte gracht, de aarden wal en eventuele bewoning in de meest zuidelijke strook zullen direct vanaf maaiveld te vinden zijn dan wel direct onder de (tuin)bouwvoor. Eventuele resten van bewoning onder de aarden wal zullen iets dieper liggen: tot maximaal 50 cm diep, de dikte van het resterende dijklichaam zoals dat uit eerder veldonderzoek gebleken is.

Fysieke kwaliteit

Aangezien in het plangebied afdekkende pakketten aanwezig zijn in de vorm van een dun wallichaam is mogelijk sprake van een goede conservering van eventuele archeologische resten onder de resten van de aarden wal uit de late middeleeuwen.

De aarden wal is binnen het plangebied geëgaliseerd, direct ten oosten van het plangebied is hij nog aanwezig en nog minimaal 2,1 m hoger. Van een intact wallichaam binnen het plangebied is dan ook geen sprake, hoogstens dat de voet van het wallichaam nog intact is.

Daarnaast zijn in het zuiden van het plangebied twee panden gebouwd en is direct ten noorden van het westelijke pand een sanering uitgevoerd. Ter plaatse van de panden zal de bodem verstoord zijn. Ter plaatse van de uitgevoerde sanering ten zuiden van het pand op nummer 22 is de bodem 2,0 tot 2,5 m diep verstoord. Hier zal geen sprake meer zijn van intacte archeologische resten.

4 Conclusies en advies

4.1 Conclusie

Op grond van de onderzoeksresultaten en onder verwijzing naar de doelstellingen, kunnen de volgende uitspraken worden gedaan:

- Het noordelijke deel van het plangebied bevat resten van een geëgaliseerde aarden wal tot maximaal 50 cm diep die op zijn vroegst in 1505 is aangelegd.
- Hieronder bestaat een reële kans op de aanwezigheid van afgedekte resten van bewoning uit de laatmiddeleeuwse periode tot 1505.
- Ten zuiden hiervan ligt een dichtgeslibde en gedempte gracht waar een verwachting bestaat op het aantreffen van losse vondsten en afvaldumpen uit de periode 1633 tot de jaren '50 van de 20^e eeuw.
- Ten zuiden van deze gracht ligt een smalle strook waarin eveneens nog resten van bewoning uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd tot 1633 aanwezig kunnen zijn.
- Nog aanwezige archeologische resten zijn verstoord ter plaatse van de twee panden en 2,0 tot 2,5 m diep ter plaatse van een sanering direct ten zuiden van het pand Kasteelstraat 22.

4.2 Advies

De verwachte archeologische resten bestaan uit muurresten, uitbraaksleuven met veel mortel- en baksteenpuin, een grachtvulling, mogelijk vol met puin en vondsten. Dergelijke fenomenen zijn in de boor slecht te onderscheiden van recente verstoringen. In een ontsluiting is het verschil beter te zien.

Om de gespecificeerde verwachting aan te vullen en te verfijnen wordt daarom een vervolgonderzoek geadviseerd in de vorm van een inventariserend veldonderzoek door middel van één of meer proefsleuven op de plek van de twee westelijke nieuw te bouwen huizen (kavel 1 & 2 in figuur 15). Een dergelijk vervolgonderzoek heeft tot doel de opbouw van de ondergrond, de bodemopbouw en/of bodemverstoringen gedetailleerd in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan de in dit bureauonderzoek opgestelde archeologische verwachting worden getoetst en kunnen concrete gegevens worden verzameld over gaafheid en diepteligging van de verwachte archeologische resten.

Het is mogelijk de proefputten direct de omvang van de bouwput te geven. In een dergelijk geval start het onderzoek als proefput en wordt tijdens het onderzoek besloten om een doorstart te maken naar een opgraving wanneer tijdens de eerste fase (het proefputonderzoek) blijkt dat er sprake is van de aanwezigheid van behoudenswaardige archeologie. Dit vergt wel goede afspraken met de uitvoerder van het onderzoek en vooral de overheid over hoe, door wie en op basis waarvan een dergelijk besluit tot doorstart wordt genomen.

In het deel van het plangebied waar geen ingrepen zijn gepland, wordt in het kader van de voorgenomen bodemingrepen geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen. Dit geldt ook voor de locatie van de te slopen huidige bebouwing (kavel 3 in figuur 15), waar ervan uit wordt gegaan dat de archeologische resten al (deels) verstoord zijn. De onderzoeksinspanning kan beter worden ingezet in het deel van het plangebied dat naar verwachting nog het meest intact is. Ten slotte is archeologisch

onderzoek ter plaatse van de ontgraving ten behoeve van de uitgevoerde sanering direct ten zuiden van het pand Kasteelstraat 22 niet meer zinnig.

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

4.3 Tot slot

Dit rapport geeft (selectie)adviezen. Het is aan de bevoegde overheid, de gemeente Terneuzen, deze al dan niet over te nemen in de vorm van een (selectie)besluit.

Literatuur

- Benerink, G.M.H., 2009. Archeologische Begeleiding Rioolreconstructie Kasteelstraat, Philippine, Gemeente Terneuzen. SOB Project nummer 1565-0812.
- Coppens, E., 2020. Philippine Vaartstraat en Philipsplein riolering. Gemeente Terneuzen. Archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek door middel van verkennende boringen. Artefact Rapport 549.
- Diependaele, S., 2014. Philippine Kasteelstraat 22. Archeologisch Bureauonderzoek met schadevaststelling AMK terrein. Artefact rapport 73.
- Eimermann, E. & E. Kaptijn, 2004. Verkennend archeologisch onderzoek Verbindingsstraat te Philippine. Arnicon/Archeomedia-rapport A03-428-Z (niet aanwezig in Archis en Dans-Easy).
- Gedeputeerde Staten van Zeeland, 2018. Beschikking op grond van de Wet bodembescherming en het Besluit Uniforme Saneringen inzake het instemmen met het evaluatieverslag betreffende de sanering van de bodem. Kenmerk: B-BSBE180014/00188910.
- Koomen, A.J.M. & G.J. Maas, 2004. Geomorfologische kaart Nederland (GKN). Achtergronddocument bij het landsdekkende digitale bestand. Alterra-rapport 1039, Wageningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Oranjewoud, 1999. Evaluatierapport van de amovewring/bodemsanering van het voormalig tankstation aan de Kasteelstraat 22 te Philippine. Projectnummer SUBAT 2200, documentnummer rb060499.001
- SIKB, 2016. Beoordelingsrichtlijn Archeologie. BRL SIKB 4000. SIKB, Gouda.
- Uleners, H.H.J., 2013. Archeologische Begeleiding Riolering Vaartstraat-achterpad, Philippine, Gemeente Terneuzen. SOB Research-rapport 2048-1301.
- Weerts, H., J. Schokker, K. Rijdsdijk & C. Laban, 2006. Geologische overzichtskaart van Nederland. TNO Bouw en Ondergrond, Utrecht.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuren:

Figuur 1. Aanduiding plangebied. Inzet: ligging in Nederland (ster).	6
Figuur 2. Ontwikkeling van het landschap.	11
Figuur 3. Geologische kaart.	12
Figuur 4. Geomorfologische kaart.	13
Figuur 5. Bodemkaart.	14
Figuur 6. Archeologische gegevens.	16
Figuur 7. De oudste kaart van Philippine uit 1650 van Visscher Roman met globale aanduiding van het plangebied (bron: CHS Provincie Zeeland).	18
Figuur 8. Projectie van de kaart van Hattinga uit 1750 op de topografie van Philippine met globale aanduiding van het plangebied (bron: Zeeuws Archief).	19
Figuur 9. Het plangebied op de kadastrale minuutplan van 1832 (de georeferentie van de minuutplan is niet helemaal correct).	20
Figuur 10. Het plangebied op diverse historische topografische kaarten (met kleine variaties in de georeferentie tot 1950).	21
Figuur 11. Het plangebied op een weergave van het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN3).	23
Figuur 12. Bodemsaneringsinformatie met globale ligging van de ontgraving van 2,0 tot 2,5 m diep.	24
Figuur 13. Voorbeeld bijschrift figuur.	25
Figuur 14. Kabels en leidingen (bron: KLIC).	26
Figuur 15. Inrichtingsplan.	27
Figuur 16. Verwachtingskaart.	30

Tabellen:

Tabel 1. Administratieve gegevens.	8
Tabel 2. Overzicht van geraadpleegde geologische, geomorfologische en bodemkundige kenmerken van het plangebied en de directe omgeving.	10
Tabel 3. Overzicht van het geldende archeologiebeleid en achterliggende verwachtingskaart.	14
Tabel 4. Overzicht van de bekende archeologische monumenten en archeologische vondstlocaties in en rond het plangebied.	15
Tabel 5. Overzicht van eerder archeologisch veldonderzoek in en rond het plangebied.	17
Tabel 6. Overzicht van de huidige situatie van het plangebied.	22
Tabel 7. De toekomstige situatie.	26

Bijlagen:

Bijlage 1. Tijdschaal
Bijlage 2. Motivatie geraadpleegde bronnen

Bijlage 1. Tijdschaal

Geologische perioden				Archeologische perioden				
Tijd vak	Chronozone	Datering	Tijdperk			Datering		
Holoceen	Laat Subatlantium	1150 na Chr.	Recente tijd			1945		
			Nieuwe tijd	C	1850			
	B	1650						
	A	1500						
	Vroeg Subatlantium	0	Middeleeuwen	Laat B	1250			
				Laat A	1050			
				Vroeg	D: Ottoonse tijd	900		
					C: Karolingische tijd	725		
					B: Merovingisch tijd	525		
					A: Volksverhuizingstijd	450		
	Romeinse tijd	Laat	270					
		Midden	70 na Chr.					
		Vroeg	15 voor Chr.					
Subboreaal	450 voor Chr.	IJzertijd	Laat	250				
			Midden	500				
			Vroeg	800				
		Bronstijd	Laat	1100				
			Midden	1800				
			Vroeg	2000				
Atlantium	3700	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850				
			Midden	4200				
			Vroeg	4900/5300				
Boreaal	7300	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450				
8700	Midden		8840					
Preboreaal	9700	Vroeg	9700					
Pleistoceen	Weichselien	Laat Glaciaal	Late Dryas	11.050	Laat			
			Allerd	11.500				
			Vroege Dryas	12.000				
			Bølling	12.500				
			Vroegste Dryas	13.500				
		Pleniglaciaal	Laat			Jong B		
				Midden	Denekamp			30.500
					Hengelo			60.000
			Vroeg	Moershoofd	71.000			
				Vroeg Glaciaal	Odderade			
		Brerup						
			114.000					
		Eemien	126.000	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Midden			
		Saalien II	238.000					
		Oostermeer	241.000					
		Saalien I	322.000					
	Belvédère/Holsteinien	338.000						
	Glaciaal x	384.000						
	Holsteinien	416.000						
	Elsterien	483.000						

Bijlage 2. Motivatie geraadpleegde bronnen

LS03 en LS04, motivatie voor de keuze van de geraadpleegde bronnen (X indien van toepassing)

Bron	Geraadpleegd en afgebeeld/beschreven	Geraadpleegd, niet afgebeeld	Niet beschikbaar voor dit plan-/onderzoeksgebied	Bevat geen (nieuwe) relevante informatie	Opmerking
Bodemkaart van NL	X				
Geologische kaart van NL	X				
Geomorfologische kaart van NL	X				
Gedetailleerde bodemkaarten			X		
DINO		X			
Gegevens milieukundig bodemonderzoek		X			
Actueel Hoogtebestand Nederland	X				
Lucht- en satellietfoto's		X			
Topografische kaart van Nederland	X				
Oud(st)e kadasterkaarten	X				
Historische kaarten van Nederland	X				
Beeldmateriaal bouwhistorie			X		
Archeologische en cultuurhistorische rapportages		X			
Archieven (RAAP)		X			
Eigenaar en gebruiker		X			
AMK	X				
ARCHIS	X				
CMA				X	
CAA				X	
CHW		X			
Literatuur (arch./aardwet.)		X			
Gebiedsgerichte specialisten		X			
Amateurarcheologen				X	
Gemeentelijke waarden- of verwachtingskaart		X			
Archeologisch depot				X	